

УДК378.091.3:7.071.2]:116+316.444

Калішук О. Д.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ “МОБІЛЬНІСТЬ” З ТОЧКИ ЗОРУ РІЗНОПЛАНОВИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

У статті розглядається актуальне питання сутності поняття мобільності, аналізується категорія з погляду філософської, психологічної наук. Показані різні типи та форми соціальної мобільності та її різновидності – професійної мобільності, розкрито сутність професійної мобільності педагога та її сучасної складової – академічної мобільності.

Динамізм та швидкоплинність соціальних процесів сучасного суспільства змінюють вимоги до професійних та особистісних якостей фахівця. Щоб бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці, крім професійних знань та умінь необхідно мати здібності до швидкої адаптації, уміти оперативно реагувати на зміни, що відбуваються, тобто бути професійно-мобільним.

Різноманітність та багатофункціональність терміну “мобільність” зумовлена його дослідженням з різних точок зору, в межах різних наукових дисциплінах, починаючи з античних часів і до наших днів. Тому представляється доцільним розглянути різні погляди на розкриття сутності поняття “мобільність”, що уможливить його комплексну характеристику та визначення специфіки його складових.

У статті розглядається актуальне питання розкриття сутності поняття мобільності, аналізується зміст даної категорії з погляду філософської та психологічної наук. Показані різні типи та форми соціальної мобільності та її різновиду – професійної мобільності.

Аналізується зміст цієї категорії з погляду філософії як здійснення одного із законів буття – закону взаємного переходу кількісних та якісних змін, а також з позиції психології в аспекті психологічної якості і характеристик особистості, які визначають інтенсивність мобільності при зовнішній детермінації обставин.

Ключові слова: мобільність, психологічна мобільність, соціальна мобільність, професійна мобільність, педагогічна мобільність, академічна мобільність.

Мобільність (лат. Mobilis – рухливий) – термін, що визначає рух, рухливість. Особливістю мобільності є її різноманітність, багатосистемність та багатофакторність, вона вживається разом з термінами, що її уточнюють: соціальна мобільність, професійна мобільність, виконавська мобільність, мобільність катарсис тощо.

Розглядаючи сутність поняття “мобільність з філософського погляду, слід, перш за все, згадати Аристотеля. Аристотель вважав рух вічним, тому що він “завжди був і у всякий час буде”. Загальна характеристика руху за Аристотелем це: реалізація, здійснення сущого, тобто рух виступає як перехід можливості в дійсність [1, с. 219].

Важливими для філософського осмислення поняття “мобільність” є методи позитивізму, на базі якого виник прагматизм, який з філософського погляду дає пояснення деяких аспектів мобільності. Прагматизм визнає всю реальність “досвідом” людини, даним в її почуттях, діях та задумах, які, в свою чергу, є рухливими в фізичному та біологічному аспектах, тобто

“мобільним”.

У подальшому сутність поняття мобільності розглядалось у німецькій класичній філософії, видатним представником якої є Гегель. Постійний рух відбувається завдяки протиріччям, які перебувають в стані єдності і боротьби, тобто діють згідно із законом єдності і боротьби протилежностей, що є ядром діалектики Гегеля [5, с. 56-57].

Сучасна філософія робить акцент на специфічних формах мобільності особистості. Екстраполюючи ідеї мобільності на особистісний вимір, дослідник А. Артюшенко вводить термін “особистісна мобільність”, автор зазначає, що особистісна мобільність є здатністю людини швидко орієнтуватись в ситуаціях, що постійно змінюються, свідомо і самостійно приймати вчасні й адекватні рішення про спосіб дії, реалізовувати їх у практичній діяльності, брати на себе відповідальність за рішення та його виконання [2, с. 38-40].

Оперуючи терміном “особистісна мобільність”, О. Блінова розуміє її в якості симптому внутрішньої свободи особи, вміння відкинути сформовані стереотипи та подивитись на життєву або професійну ситуацію по-новому, нестандартно, іноді виходячи за рамки повсякденного. Поняття “особистісна мобільність”, за її думкою, характеризує індивідуальні особливості людини, що дозволяють їй здійснювати гнучке самоуправління діями з метою їх варіативно обґрунтованого вибору у вирішенні поставлених завдань [3, с. 117].

Таким чином, проведений аналіз дав змогу прояснити використання терміну мобільність з погляду філософії. Сутність поняття “мобільність” у філософських дослідженнях розкривається через основні закони діалектики і визначаються як “зміна взагалі”. Тобто кожному предмету, явищу, процесу властиві постійні кількісні і якісні зміни, які взаємопов'язані. Сутність цих змін проявляється у тому, що поступові кількісні зміни нагромаджуються і призводять до зміни якісного стану. Відбувається здійснення одного із законів буття – закону взаємного переходу кількісних та якісних змін.

На відміну від філософії, психологія як наука, що вивчає механізми та закономірності психічної діяльності людини, розглядає поняття мобільності в аспекті психологічної якості і характеристик особистості. Саме ці характеристики визначають інтенсивність мобільності при зовнішній детермінації обставин.

Гуманістична психологія сприймає людину як активного, вільного, креативного і автономного суб'єкта, який має прагнення до самореалізації та орієнтований на вивчення таких здібностей та можливостей людини як любов, творчість [10, с. 106-107].

Представляється доцільним розглядати психологічну мобільність:

– з погляду якості і характеристик особистості, що визначають її інтенсивність, залежно від ситуативної поведінки;

– як психологічну готовність до діяльності, залежно від ситуації і зміни

стратегії професійної поведінки.

Найбільш глибоко поняття мобільності розглядається в ракурсі соціологічної науки, яка вивчає найбільш складний, мінливий об'єкт – людське суспільство, його структуру, закони розвитку, поведінку людини. Соціологія формує та утворює погляд на громадянське суспільство як взаємопов'язану цілісність, яка постійно перебуває у стані мінливості та розвитку.

Основоположником теорії соціальної мобільності прийнято вважати П. Сорокіна. Під соціальною мобільністю учений розуміє будь-який перехід індивіда або соціального об'єкта з однієї соціальної позиції у соціальному просторі в іншу [11, с. 119]. Соціальний простір має два основних класи координат – горизонтальний (наприклад, соціальні групи пенсіонери, промисловці) і вертикальний (наприклад, єпископ – управлінець – робітник). Соціальна мобільність це перехід людей з одних соціальних груп і верств в інші.

Отже, можна зробити висновок про те, що соціальна мобільність може набувати різних форм, має різні типи і деколи має суперечливий характер: не кожен здатен адаптуватися до нової соціальної групи, налагоджувати нові зв'язки, боротися зі страхом втратити свій соціальний статус. Але вільне переміщення в соціальному просторі є єдиним шляхом розвитку суспільства. Класичним визначенням соціальної мобільності (Сорокін) є її розуміння, як перехід індивіда або соціального об'єкта з однієї соціальної позиції у соціальному просторі в іншу.

Специфічним різновидом соціальної мобільності виступає професійна мобільність. А. К. Маркова трактує професійну мобільність як адаптаційний механізм особистостей, що забезпечує вміння пристосуватися до умов соціального професійного середовища, що змінюється [9, с. 9-11].

Л. В. Горюнова відзначає, що професійна мобільність – це поняття, яке інтегрує три аспекти:

- професійна мобільність виступає якістю особистості;
- професійна мобільність є діяльність, результатами якої є самореалізація людини на особистому, професійному та соціальному рівнях;
- професійна мобільність виражає функцію діяльності людини з перетворення себе і навколишнього світу [6, с. 5].

Таким чином, професійна мобільність є інтегрованою якістю особистості, яка базується на динамізмі її мотиваційних, інтелектуальних і вольових якостей, що забезпечує успішність “переключання” на іншу діяльність або зміни видів діяльності при високому рівні професійних знань, досвіді їх удосконалення та самостійного набуття.

Специфічним видом професійної мобільності, особливо важливим в контексті нашого дослідження, виступає соціальна професійна мобільність педагога, яка була запропонована Ю. І. Калиновським. Вона

характеризується такими параметрами: готовність до професійної рефлексії, і тобто самооцінки та самоаналізу; мотивація успіху; здатність до інтерпретації; здатність до внутрішнього вільного вибору в ситуації відповідальних рішень; здатність до безперервного процесу освіти та самоосвіти. Соціально-професійна мобільність педагога дає йому змогу висувати нові цілі своєї професійної діяльності, творчо знаходити шляхи їх реалізації, що має ефективно впливати на професійний рівень навчального процесу [8, с. 3]. А це означає – враховувати здібності, інтереси, здійснювати індивідуальний підхід до кожного студента. Саме через спілкування педагога та студента втілюється головне – в педагогічній роботі: вплив особистості на особистість.

Мобільність з погляду педагогіки перш за все будемо розглядати як можливість упродовж періоду навчання студента, аспіранта, докторанта, науковця провчитись або простажуватись один або більше семестрів в іншому вищому навчальному закладі, де готують фахівців з цієї ж спеціальності. Зміст навчання при цьому буде характеризуватись науковими школами та організацією педагогічного процесу, що характерні для конкретного навчального закладу і мають певні відмінності від “рідного” навчального закладу фахівця. Таку мобільність визначають як академічну мобільність.

Академічна мобільність, згідно з термінами Болонського процесу, визначається як ключовий принцип формування Європейського простору вищої школи та Європейського дослідницького простору. Вона дає можливість для вільного переміщення студентів, викладачів та дослідників в цьому просторі з метою акумулювання на особистому рівні академічного та загальнокультурного потенціалу розвитку національних систем вищої освіти [4, с. 22-24].

Академічна мобільність студентів відрізняється від традиційних наукових стажувань тим, що студенти їдуть навчатися за кордон на достатньо довгі терміни (від семестру до року). Вони навчаються повноцінно – проходять повний семестровий чи річний курс, який зараховується студенту при поверненні в свій навчальний заклад. При цьому студент, з одного боку, отримує певний академічний досвід та розвиває свої компетентності в якості фахівця в конкретній галузі, а з другого – долучається до надбань як академічних систем та традицій, так і до культурного горизонту інших держав.

Спрямованість на особистісно орієнтований підхід до навчання молодого покоління висунула потребу у використанні універсальних можливостей мистецтва у процесі формування творчої особистості з глибоким духовно-цілісним світом і високими моральними якостями людини, здатної до співчуття та співпереживання. Тому є гостра потреба у підготовці високопрофесійних вчителів музики, готових до самостійного творчого пошуку, організації художньо-естетичного процесу у загальноосвітніх і

педагогічних навчальних закладах на принципово нових підставах.

Отже, синтез професійної-педагогічної і музично-виконавської майстерності професійних вчителів музики дасть змогу сформувати особистість учня з високими моральними якостями, сприятиме вирішенню нагальних потреб художньо-естетичної освіти школярів відповідно до сучасних вимог розвитку потреб спілкування з мистецтвом.

Сучасному вчителю музики необхідно мати особистісний розвиток, готовність до реалізації ним особистісно-орієнтованого підходу до вихованців, майбутній вчитель повинен володіти професійною мобільністю, тобто бути професійно мобільним в контексті своєї професійної діяльності.

Т. В. Луданова додала до складових процесу формування педагогічної мобільності учителя музики, крім вказаних креативних складових, наступні показники:

- логіка при вирішенні професійно-педагогічних завдань;
- самодіагностика рівня сформованості професійно-педагогічних знань, умінь, навичок; практична реалізація оптимального варіанту вирішення педагогічних завдань;
- аналіз та самооцінка результату в вирішенні педагогічних завдань, таким чином показано, що педагогічна мобільність учителя музики обумовлена варіативністю компонентів, які мають об'єктивний та суб'єктивний характер що дозволяє здійснювати вибір найбільш вдалого рішення педагогічних завдань, реалізуючи при цьому свої професійні знання та набутий музичний досвід [9, с. 6-7].

Отже, спираючись на вищезазначене, можна зробити висновки, що термін “мобільність” (лат. mobilis – рухливий) належить до поняття руху, що може бути, буквально, фізичний рух об'єкта або це може бути метафоричний рух через сфери, які можуть бути соціальними, професійними або пізнавальними.

Професійна мобільність є інтегрованою якістю особистості, яка базується на динамізмі її мотиваційних, інтелектуальних і вольових якостей, що забезпечує успішність “переключання” на іншу діяльність або зміни видів діяльності завдяки стабільно високому рівню професійних знань, досвіду їх удосконалення та постійного самостійного набуття нових знань.

Психологія розглядає мобільність з погляду якості і характеристик особистості, що визначають її інтенсивність залежно від ситуативної поведінки. Психологічна мобільність розглядається різними дослідниками як психологічна готовність до діяльності залежно від ситуації і зміни стратегії професійної поведінки.

Класичним є визначення соціальної мобільності, як будь-якого переходу індивіда або соціального об'єкта з однієї соціальної позиції у соціальному просторі в іншу. Соціальна мобільність характеризується своїми класами координат, наявністю основних її типів та форм, які часто мають суперечливий характер.

Під педагогічною мобільністю будемо розуміти особистісну здатність педагога адаптуватися до змін, що забезпечує стабільність розвитку фахівця та активну професійну позицію. Чим краще педагог підготовлений з професійного погляду, тим краще він орієнтується в професійній сфері та реалізується в соціальному плані. Мобільність, з погляду педагогіки, передбачає трансформацію змісту навчання в рамках однієї спеціальності залежно від зміни навчального закладу, який характеризується тільки цьому закладу притаманними: науково-педагогічним процесом, сформованими науковими школами та організацією навчального процесу. Означений вид мобільності можна визначити як академічну мобільність.

Використана література :

1. *Аристотель*. Сочинение : в 4-х томах. – Т. 2. – Москва : Мысль, 1976. – С. 219-223.
2. *Артюшенко А. О.* Особистісна мобільність і її формування у студентів економічного профілю в процесі фізичного виховання : монографія / А. О. Артюшенко ; Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного Банку України. – Київ : (бв), 2012. – С. 6.
3. *Блінова О. Е.* Психологічні основи соціальної мобільності особистості : навч. посіб / О. Е. Блінова ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2010. – 217 с.
4. Болонский процесс : Глоссарий (на основе мониторингового исследования). – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009.
5. *Гегель*. Энциклопедия философских наук. – Т. 1 : Наука логики. – Москва, 1975. – 56-57 с.
6. *Горюнова Л. В.* Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования : автореф. дис. ... 13.00.08 / Л. В. Горюнова. – Ростов на Дону, 2006. – С. 5.
7. *Олпорт Г.* Личность в психологии / Г. Олпорт. – Москва : КСП; СПб., 1998. – 107 с.
8. *Калиновский Ю. И.* Развитие социально-профессиональной мобильности педагога в контексте социокультурной политики региона : автореферат диссертации : 13.00.08 / Ю. И. Калиновский. – Омск, 2005. – С. 3.
9. *Ладунова Т. В.* Формирование педагогической мобильности у будущих учителей музыки : автореферат диссертации : 13.00.08 / Т. В. Ладунова. – Ярославль, 2006. – 174 с. – С. 6-7.
10. *Сорокин П.* Социальная мобильность / П. Сорокин ; пер. с англ. М. В. Соколовой. – Москва . AcademiaLVC, 2005. – 119 с.

References :

1. *Aristotel*. Sochinenie : v 4-kh tomakh. – Т. 2. – Moskva : Mysl, 1976. – S. 219-223.
2. *Artiushenko A. O.* Osobystisna mobilnist i yii formuvannia u studentiv ekonomichnoho profilu v protsesi fizychnoho vykhovannia : monohrafiia / A. O. Artiushenko ; Cherkaskyi instytutbankivskroi spravy Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho Banku Ukrainy. – Kyiv : (bv), 2012. – S. 6.
3. *Blinova O. E.* Psykholohichni osnovy sotsialnoi mobilnosti osobystosti : navch. posib / O. E. Blinova ; Kherson. derzh. un-t. – Kherson : PP Vyshemyrskiy V. S., 2010. – 217 s.
4. Bolonskiy protsess : Glossariy (na osnove monitoringovogo issledovaniya). – Moskva : Issledovatelskiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2009.
5. *Gegel*. Entsiklopediya filosofskikh nauk. – Т. 1 : Nauka logiki. – Moskva, 1975. – 56-57 s.
6. *Goryunova L. V.* Professionalnaya mobilnost spetsialista kak problema razvivayushchegosya obrazovaniya : avtoref. dissertatsii : 13.00.08 / L. V. Goryunova. – Rostov na Donu, 2006. – S. 5.
7. *Olport G.* Lichnost v psikhologii / G. Olport. – Moskva : KSP; SPb., 1998. – 107 s.
8. *Kalinovskiy Yu. I.* Razvitie sotsialno-professionalnoy mobilnosti pedagoga v kontekste sotsiokulturnoy politiki regiona : avtoreferat dissertatsii : 13.00.08 / Yu. I. Kalinovskiy. – Omsk, 2005. – S. 3.
9. *Ladunova T. V.* Formirovanie pedagogicheskoy mobilnosti u budushchikh uchiteley muzyki : avtoreferat dissertatsii : 13.00.08 / T. V. Ladunova. – Yaroslavl, 2006. – 174 s. – S. 6-7.
10. *Sorokin P.* Sotsialnaya mobilnost / P. Sorokin ; per. s angl. M. V. Sokolovoy. – Moskva . AcademiaLVC, 2005. – 119 s.

КАЛИШУК А. Д. Теоретический анализ понятия “мобильность” с точки зрения разноплановых научных подходов.

В статье рассматривается актуальный вопрос сущности понятия мобильности, анализируется категория с точки зрения философской, психологической наук. Показаны разные типы и формы социальной мобильности и ее разновидности – профессиональной мобильности, раскрыто суть профессиональной мобильности педагога и ее современной составляющей – академической мобильности.

Динамизм и быстротечность социальных процессов современного общества изменяют требования к профессиональным и личным качествам специалиста. Чтобы быть конкурентноспособным на современном рынке труда, кроме профессиональных знаний и умений необходимо иметь способности к быстрой адаптации, уметь оперативно реагировать на изменения, которые происходят, то есть быть профессионально мобильным.

Разноплановость и многофункциональность срока “мобильность” предопределена его исследованием с разных точек зрения, в пределах разных научных дисциплинах, начиная с античных времен и до наших дней. Поэтому представляется целесообразным рассмотреть разные точки зрения на раскрытие сущности понятия “мобильность”, которая сделает возможным его комплексную характеристику и определение специфики его составляющих.

В статье рассматривается актуальный вопрос раскрытия сущности понятия мобильности, анализируется содержание данной категории с точки зрения философской и психологической наук. Показаны разные типы и формы социальной мобильности и ее разновидности – профессиональной мобильности.

Анализируется содержание данной категории с точки зрения философии как осуществления одного из законов бытия – закона взаимного перехода количественных и качественных изменений, а также из позиции психологии в аспекте психологического качества и характеристик личности, которые определяют интенсивность мобильности при внешней детерминации обстоятельств.

Ключевые слова: мобильность, психологическая мобильность, социальная мобильность, профессиональная мобильность, педагогическая мобильность, академическая мобильность.

KALISHUK O. D. Theoretical analysis of concept “mobility” from point of the raznoplanovykh scientific approaches.

In the article is examined pressing question of essence of concept of mobility, a category is analysed from the point of view of philosophical, psychological sciences. Shown different types and forms of social mobility and her variety – professional mobility, it is exposed сутність of professional mobility of teacher and her modern constituent of – academy mobility.

Dynamism and transience of social processes of modern society change requirements to professional and personal qualities of specialist. To be competitiv eat the modern market of labour, except professional knowledge and abilities it is necessary to have capacities for rapid adaptation, able operatively to reacton changes that take, placeidest to be professionally mobile. Multifunctionness of term "mobility" is predefined by his research from the different points of view, with in the limits of different scientific disciplines, beginning from ancient times and to our days. Therefor appears expedient to consider the different points of view on opening of essence of concept "mobility", that will do possible him complex description and determination of specific of his constituents.

In the article the pressing question is opening of essence of concept and mobility, is examined main tenance of this category is analysed from the point of view of philosophical and psychological sciences. Shown different types and forms of social mobility and her type – of professional mobility. Main tenance of this category is analysed from the point of view of philosophy as one realization of laws of existence – law of mutual transition of quantitative and quality changes, and also from position of psychology in the aspect of psychological quality and descriptions of personality, that determine intensity of mobility at external детермінації of circumstances.

Keywords: mobility, psychological mobility, social mobility, professional mobility, pedagogical mobility, academic mobility.